

Jadwiga Bożek

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

DYNAMIKA I PERSPEKTYWY PRZYROSTU LICZBY DUŻYCH GOSPODARSTW ROLNYCH W POLSCE

DYNAMICS AND PROSPECTS FOR INCREASE OF THE NUMBER OF LARGE AGRICULTURAL HOLDINGS IN POLAND

Słowa kluczowe: duże gospodarstwa rolne, dynamika zmian liczebności, regionalne zróżnicowanie

Key words: large agricultural holdings, dynamics, regional diversion

Synopsis. Przedstawiono dynamikę wzrostu liczby gospodarstw bardzo dużych (o powierzchni 50 i więcej ha) i średnich (20-50 ha) w Polsce w latach 2000-2007 w ujęciu wojewódzkim. Wyznaczono prognozę do roku 2015 dla tych grup obszarowych.

Wstęp

W ostatnich latach w Polsce wyraźnie wzrasta liczba gospodarstw bardzo dużych, o powierzchni 50 i więcej ha. Zjawisko to jest bardzo korzystne, gdyż właśnie takie gospodarstwa są w stanie konkurować z rolnictwem UE. Jednak, pomimo znacznego przyspieszenia procesu koncentracji ziemi, gospodarstw dużych jest wciąż niewiele, a ich udziały w ogólnej liczbie i w zajmowanej powierzchni są nieznaczne. W 2006 roku było 22,4 tys. gospodarstw o powierzchni 50 ha i więcej i stanowiło to zaledwie 1,2% ogółu wszystkich gospodarstw. Dla porównania w Niemczech gospodarstwa takie stanowiły w 2003 roku 20,2% ogółu gospodarstw, we Francji – 32,9% i ich udziały stale rosną [Dzun 2006]. Należy jednakże zaznaczyć, że tak niskie udziały gospodarstw największych w Polsce wynikają z jednej strony z niewielkiej ich liczby, z drugiej zaś z wysokiej ogólnej liczby gospodarstw, która w 2006 roku wynosiła 1810,4 tys. gospodarstw, podczas gdy w Niemczech 410,6 tys., we Francji 606,4 tys. (dane z 2003 roku). Udział tych gospodarstw w użytkowaniu ziemi rolniczej w Polsce jest także niewielki – 15,9%, choć tutaj dysproporcje nie są aż tak ogromne, jak w przypadku liczebności (w Niemczech gospodarstwa największe zajmują 70,9% ogółu użytków rolnych, we Francji – 79,2%).

W pracy przedstawiono zmiany, jakie nastąpiły w liczebności gospodarstw o powierzchni 50 i więcej ha w Polsce w latach 2000-2007 w ujęciu ogólnokrajowym i wojewódzkim. Wyznaczono tendencje oraz prognozę na najbliższe lata. Ponieważ perspektywa wzrostu liczebności gospodarstw o powierzchni 50 i więcej ha jest związana z liczbą gospodarstw 20-50 ha (jedynie te gospodarstwa w sprzyjających warunkach zdolne są w stosunkowo szybkim czasie powiększyć swój areał i przejść do grupy gospodarstw największych), podobną analizę przeprowadzono również dla tej grupy obszarowej.

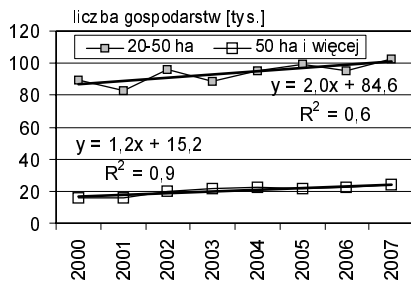
Gospodarstwa duże w ujęciu ogólnokrajowym

W okresie 2000-2007 liczba gospodarstw o powierzchni 50 i więcej ha w Polsce wzrosła z 15,8 do 24,1 tys. (tab. 1). Wyznaczona funkcja trendu

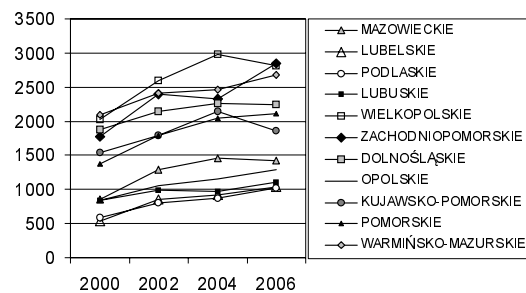
Tabela 1. Liczba dużych gospodarstw rolnych w Polsce w latach 2000-2007 i prognoza do roku 2015

Rok	Gospodarstwa o powierzchni UR	
	20-50 ha	50 i więcej ha
	[tys. ha]	
2000	89,7	15,8
2002	95,9	19,8
2004	95,1	22,1
2006	94,8	22,4
2007	102,7	24,1
Prognoza:		
2010	106,5	27,9
2012	110,5	30,2
2014	114,5	32,5
2015	116,5	33,6

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS, obliczenia własne.

Rysunek 1. Liczebność gospodarstw o powierzchni 20-50 ha i 50 i więcej ha w Polsce w latach 2000-2007. Funkcje trendu
Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS, obliczenia własne.

Rysunek 2. Liczebność gospodarstw o powierzchni 50 i więcej ha w wybranych województwach Polski w latach 2000-2006.
Źródło: opracowanie własne.

ma postać: $y = 1151x + 15191$ $R^2 = 0,9$ (rys. 1). Wynika stąd, że jeśli taka tendencja się utrzyma, to rocznie przybywać będzie około 1,2 tys. tych gospodarstw i w 2015 roku ich liczba wyniesie około 33 tys. Biorąc pod uwagę, że prognozowana liczba wszystkich gospodarstw w Polsce w 2015 roku wyniesie około 1,6 mln [Bożek 2007], gospodarstwa największe stanowiąc będą około 2,1% ogółu gospodarstw.

Liczba gospodarstw o powierzchni 20-50 ha wzrosła z 89,7 tys. w 2000 roku do 102,7 tys. w 2007 roku. Wyznaczona funkcja trendu $y = 1994x + 84588$ $R^2 = 0,6$ (rys. 2), wskazuje, że rocznie przybywać będzie około 2 tys. tych gospodarstw, w rezultacie czego w 2015 roku będzie ich około 116 tys. Udziały tych gospodarstw również rosną: w 2000 roku gospodarstwa te stanowiły 4,8% ogólnej

liczby, w 2007 roku 5,2%, a według prognozy w 2015 roku będzie ich około 7,3%. Jednak niewysoka wartość współczynnika determinacji (0,6) oznacza, że błąd prognozy może być w tym przypadku dość duży.

Tabela 2. Gospodarstwa o powierzchni 50 ha i więcej według województw w okresie 2000-2006

Województwa	Rok			Dynamika 2006/2000
	2000	2002	2006	
Zachodniopomorskie	1771	2398	2842	160,5
Wielkopolskie	2032	2599	2807	138,1
Warmińsko-mazurskie	2095	2419	2681	128,0
Dolnośląskie	1882	2138	2242	119,1
Pomorskie	1376	1785	2104	152,9
Kujawsko-pomorskie	1541	1784	1856	120,4
Mazowieckie	846	1282	1418	167,6
Opolskie	843	1051	1291	153,1
Lubuskie	831	996	1110	133,6
Lubelskie	533	851	1042	195,5
Podlaskie	585	801	1018	174,0
Śląskie	394	462	720	182,7
Łódzkie	323	455	496	153,6
Podkarpackie	393	370	406	103,3
Małopolskie	211	226	231	109,5
Świętokrzyskie	181	199	177	97,8
Polska	15837	19816	22441	141,7

Źródło: dane GUS i obliczenia własne.

Gospodarstwa duże w ujęciu województw

Liczebność gospodarstw dużych w ujęciu województw jest bardzo zróżnicowana (tab. 2). Najwięcej gospodarstw o powierzchni 50 ha i więcej było w województwach północnych i zachodnich: zachodniopomorskie – 2,8 tys., wielkopolskie – 2,8 tys., warmińsko-mazurskie – 2,7 tys., dolnośląskie – 2,2 tys., pomorskie – 2,1 tys. i kujawsko-pomorskie – 1,9 tys. Natomiast w województwach Polski południowo-wschodniej gospodarstw takich było niewiele: w świętokrzyskim – 177, małopolskim – 231 i 406 w podkarpackim. W tych też województwach tempo przyrostu ich liczebności jest najmniejsze. W okresie 2000-2006 w podkarpackim przybyło 3,3% tych gospodarstw, w małopolskim 9,5%, a w świętokrzyskim liczebność tych gospodarstw spadła o 2,2%. Dla Polski w tym okresie wskaźnik dynamiki wynosi 141,7. Największą dynamiką charakteryzuje

się województwa: lubelskie (195,5), podlaskie (174), mazowieckie (167,6), zachodniopomorskie (160,5), opolskie (153,1) i pomorskie (152,9). Wysoki wskaźnik dynamiki zanotowano też w województwie śląskim, gdzie liczba gospodarstw największych wzrosła prawie dwukrotnie (wskaźnik dynamiki wynosi 182,7), ale pomimo tak dużego względnego przyrostu, gospodarstw o powierzchni 50 ha i więcej jest tu 720, podczas, gdy średnia liczba tych gospodarstw w województwie w 2006 roku wynosi 1402. Zróżnicowanie liczebności i dynamiki zmian gospodarstw bardzo dużych w wybranych województwach ilustruje rysunek 2.

Udziały gospodarstw największych w ogólnej liczbie gospodarstw, mimo wzrostu w ostatnich latach (tab. 3), są wciąż niewielkie – od 0,1 w województwie małopolskim do 7,5% w zachodniopomorskim. Najwyższe udziały, oprócz woj. zachodniopomorskiego (7,5%), gospodarstwa te stanowią w województwach: warmińsko-mazurskim (5,6%), pomorskim (4,4%), lubuskim (3,6%) i opolskim (3,3%).

Perspektywa wzrostu liczebności gospodarstw o powierzchni 50 i więcej ha jest w dużej mierze związana z liczbą gospodarstw 20-50 ha, gdyż praktycznie jedynie te gospodarstwa są w stanie w stosunkowo krótkim czasie powiększyć swój obszar i przejść do grupy gospodarstw największych.

Liczba gospodarstw o powierzchni 20-50 ha w 2006 roku wynosiła 94,8 tys., co stanowiło 5,2% ogółu. Zajmowały one 19,6% powierzchni użytków rolnych. W ostatnich latach w większości województw liczebność i udziały tych gospodarstw rosły, choć dynamika przyrostu jest niewielka (tab. 4). Analizując rozkład liczebności gospodarstw o powierzchni 20-50 ha w poszczególnych województwach, można zorientować się co do możliwości przyrostu liczby gospodarstw największych. Najwięcej takich gospodarstw jest w województwach: mazowieckim (13,4 tys.), podlaskim (12,6 tys.), wielkopolskim (12,2 tys.), kujawsko-pomorskim (10,3 tys.), a także w warmińsko-mazurskim (8,9 tys.) i lubelskim (7,3 tys.). W tych więc województwach istnieją teoretycznie możliwości wzrostu liczebności największych gospodarstw w stosunkowo niedługim czasie.

Tabela 3. Udział gospodarstw o powierzchni 50 ha i więcej w ogólnej liczbie gospodarstw w Polsce w latach 2000-2006

Województwo	Udział gospodarstw w latach		
	2000	2002	2006
	[%]		
Łódzkie	0,2	0,3	0,3
Mazowieckie	0,3	0,4	0,5
Małopolskie	0,1	0,1	0,1
Śląskie	0,4	0,4	0,8
Lubelskie	0,2	0,4	0,5
Podkarpackie	0,2	0,2	0,2
Podlaskie	0,6	0,8	1,1
Świętokrzyskie	0,1	0,2	0,2
Lubuskie	3,0	3,1	3,6
Wielkopolskie	1,5	1,9	2,1
Zachodniopomorskie	4,7	5,8	7,5
Dolnośląskie	2,5	2,6	2,9
Opolskie	2,2	2,5	3,3
Kujawsko-pomorskie	2,0	2,2	2,5
Pomorskie	2,9	3,3	4,4
Warmińsko-mazurskie	4,7	4,6	5,6
Polska	0,8	1,0	1,2

Źródło: obliczenia własne.

Tabela 4. Gospodarstwa o powierzchni 20-50 ha w Polsce w latach 2000 i 2006

Województwo	Gospodarstwa w latach			
	2000		2006	
	liczba	%	liczba	%
Polska	89653	4,8	94783	5,2
Mazowieckie	10785	4,0	13447	4,9
Podlaskie	12407	12,6	12647	13,7
Wielkopolskie	11333	8,2	12227	9,0
Kujawsko-pomorskie	9731	12,4	10345	13,9
Warmińsko-mazurskie	8834	19,7	8857	18,4
Lubelskie	6754	2,9	7266	3,4
Pomorskie	5453	11,3	5475	11,5
Dolnośląskie	4401	5,8	5177	6,7
Łódzkie	4234	2,6	4893	3,0
Zachodniopomorskie	4199	11,0	3839	10,2
Opolskie	4306	11,3	3521	9,1
Lubuskie	2822	10,1	1937	6,3
Świętokrzyskie	847	0,6	1763	1,6
Śląskie	2187	2,2	1565	1,8
Podkarpackie	603	0,3	1143	0,6
Małopolskie	757	0,4	681	0,3

Źródło: dane GUS, obliczenia własne.

Tabela 5. Udziały gospodarstw dużych w liczbie i użytkowaniu ziemi rolniczej w poszczególnych województwach w 2006 roku

Województwo	Liczba gospodarstw			Powierzchnia gospodarstw		
	o powierzchni UR w ha		suma	o powierzchni UR		suma
	20-50	50 i więcej		20-50	50 i więcej	
	[%]			[%]		
Zachodniopomorskie	10,2	7,5	17,7	17,3	54,2	71,5
Warmińsko-Mazurskie	18,4	5,6	24,0	31,6	34,6	66,2
Pomorskie	11,5	4,4	15,9	25,2	32,3	57,5
Opolskie	9,1	3,3	12,4	27,1	27,6	54,7
Dolnośląskie	6,7	2,9	9,6	20,8	30,7	51,5
Kujawsko-Pomorskie	13,9	2,5	16,4	32,9	17,4	50,3
Lubuskie	6,3	3,6	9,9	15,3	32,0	47,3
Wielkopolskie	9,0	2,1	11,1	24,3	17,9	42,2
Podlaskie	13,7	1,1	14,8	32,8	7,9	40,7
Śląskie	1,8	0,8	2,6	11,6	16,5	28,1
Mazowieckie	4,9	0,5	5,4	18,2	6,4	24,6
Lubelskie	3,4	0,5	3,9	14,7	6,6	21,3
Łódzkie	3,0	0,3	3,3	12,4	3,9	16,3
Świętokrzyskie	1,6	0,2	1,8	8,6	2,3	10,9
Podkarpackie	0,6	0,2	0,8	5,0	5,2	10,2
Małopolskie	0,3	0,1	0,4	2,9	2,7	5,6
Polska	5,2	1,2	6,4	19,6	15,9	35,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie Rocznika statystycznego województw 2007, GUS. Warszawa.

pomorskim, lubuskim, dolnośląskim i opolskim, gdzie udziały te wynoszą od 54,2 do 27,6%. W tych właśnie województwach występuje najwyższy wskaźnik koncentracji ziemi (mierzony odsetkiem ziemi skupionej w gospodarstwach dużych, tzn. o powierzchni 20-50 ha i 50 i więcej ha). Najlepsza sytuacja pod tym względem jest w województwach zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim, gdzie gospodarstwa duże skupiają około 70% ziemi rolniczej, a następnie w województwach: pomorskim, opolskim, dolnośląskim, kujawsko-pomorskim i lubuskim, w których gospodarstwa te użytkują około 50% ziemi.

Podsumowanie

1. W okresie 2000-2007 liczba gospodarstw o powierzchni 50 i więcej ha w Polsce wzrosła z 15,8 do 24,1 tys. Jeśli taka tendencja się utrzyma, to rocznie przybywać będzie około 1,2 tys. tych gospodarstw i w 2015 roku ich liczba wyniesie około 33 tys., co stanowić będzie około 2,1% ogółu gospodarstw.
2. Liczba gospodarstw o powierzchni 20-50 ha wzrosła z 89,7 tys. w 2000 roku do 102,7 tys. w 2007 roku. Wyznaczona funkcja trendu, wskazuje, że rocznie przybywać będzie około 2 tys. tych gospodarstw, w rezultacie czego w 2015 roku będzie ich około 116 tys. Udziały tych gospodarstw również rosną: w 2000 roku gospodarstwa te stanowiły 4,8% ogólnej liczby, w 2007 roku 5,2%, a według prognozy w 2015 roku będzie ich około 7,3%.

Drugim źródłem ewentualnego zasilania grupy gospodarstw największych są nierozdysponowane zasoby użytków rolnych Zasobu WRSP, których najwięcej jest w województwach północnych i zachodnich.

Równie ważnym zagadnieniem, jak liczba dużych gospodarstw, jest ich udział w użytkowanej ziemi. W tym przypadku zróżnicowanie między województwami jest dużo większe, niż w przypadku liczebności (tab. 5). Najniższe udziały w użytkowanej ziemi gospodarstwa o powierzchni 50 i więcej ha mają w województwach: świętokrzyskim, małopolskim, łódzkim, podkarpackim, mazowieckim, lubelskim i podlaskim, gdzie wynoszą średnio 5%. Natomiast najwięcej ziemi gospodarstwa te użytkują w województwach: zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim,

3. Liczebność gospodarstw dużych w ujęciu województw jest bardzo zróżnicowana. Najwięcej gospodarstw o powierzchni 50 ha i więcej jest w województwach północnych i zachodnich – średnio 2,4 tys., natomiast w województwach Polski południowo-wschodniej gospodarstw takich jest niewiele. W tych też województwach tempo przyrostu ich liczebności jest najmniejsze.
4. Jeśli tendencje z lat 2000-2006 utrzymają się, to największego przyrostu gospodarstw o powierzchni 50 i więcej ha można spodziewać się w województwach: lubelskim, podlaskim, mazowieckim, zachodniopomorskim, opolskim i pomorskim, a także śląskim, gdyż województwa te charakteryzują się największą dynamiką przyrostu tych gospodarstw. Także w województwach o największej liczbie gospodarstw 20-50 ha istnieją teoretyczne możliwości wzrostu liczebności największych gospodarstw w stosunkowo niedługim czasie. Są to województwa: mazowieckie, podlaskie, wielkopolskie, kujawsko-pomorskie, a także warmińsko-mazurskie i lubelskie.

Literatura

- Bożek J.** 2007: Prognoza zmian w strukturze obszarowej gospodarstw rolnych w Polsce do roku 2015. *Więś i Rolnictwo*, nr 2, 106-116.
- Dzun W.** 2006: Duże gospodarstwa rolne w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem regionu „Pomorze i Mazury”. *Folia Univ. Agric. Stetin. Oeconomica*, 249(45), 29-38.

Summary

Within the period of 2000-2007 the number of farms of the area of 50 hectares or more in Poland has increased from 15,8 thousand up to 24,1 thousand. Assuming that this tendency holds on the yearly increase of the number of farms of this category will reach the level of 1,2 thousand on average, which in consequence will give the number of 33 thousand in 2015, that is 2,1% of the total number of farms. The largest increase of number of farms of the area of 50 hectares or more can be expected in provinces: Lubelskie, Podlaskie, Mazowieckie, Zachodniopomorskie, Opolskie, Pomorskie and Śląskie, because of the highest dynamics of the number of these farms. In voivodships of the area of 20-50 the number of farms will probably also increase in relatively short period of time. These are: Mazowieckie, Podlaskie, Wielkopolskie, Kujawsko-Pomorskie, Warmińsko-Mazurskie and Lubelskie.

Adres do korespondencji:

dr Jadwiga Bożek
Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
Katedra Statystyki Matematycznej
Al. Mickiewicza 21
31-120 Kraków
tel. (0 12) 662 43 80
e-mail: rrbozek@cyf-kr.edu.pl